ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ ВІД ОПЕРАЦІЙ ІЗ ТОРГІВЛІ ВАЛЮТНИМИ ЦІННОСТЯМИ В ГОТІВКОВІЙ ФОРМІ

ХАТНЮК Наталія Сергіївна - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного права Факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

https://orcid.org/0000-0003-3064-7510.

ЛЕВИЦЬКА Анастасія Андріївна - студентка IV курсу денної форми навчання Факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.3.22

У науковій статті авторами проаналізовано сучасний стан та обіг іноземної валюти в Україні, умови здійснення операцій купівлі-продажу валютних цінностей у грошовій формі та інновації щодо оподаткування прибутку підприємств від торгівлі валютними цінностями на ринку. Досліджено правові засади здійснення підприємствами різних видів валютних операцій, а саме конверсійних (обмінних) валютних операцій та купівлі-продажу валютних цінностей, розкрито теоретичні та законодавчі положення оподаткування таких операцій. Авторами проведено аналіз основних елементів податку на прибуток підприємств та механізму справляння податку на прибуток підприємств від операцій купівлі-продажу валюти у грошовій формі.

У статті розкриваються такі правові категорії? як: сутність валютних операцій, види валютних операцій, особливості здійснення окремих видів валютних операцій, конверсійні (обмінні) валютні операції, оформлення окремих видів валютних операцій, оподаткування конверсійних валютних операцій, оподаткування прибутку підприємств від операцій із торгівлі валютними цінностями та від різниці курсу валюти.

Ключові слова: іноземна валюта, національна валюта, податок на прибуток підприємств, валютні операції, види валютних операцій, валютні цінності, торгівля валютними цінностями, конверсійні валютні операції, торгівля валютою в готівковій формі, оподаткування прибутку підприємств від торгівлі валютними цінностями.

Постановка проблеми

У зв'язку з повномасштабним вторгнення РФ на територію України питання обігу валютних цінностей стало актуальним, адже багато громадян України виїхало за кордон, щоб убезпечити себе та свою сім'ю від війни, однак, їх майнові активи залишились на території України. Через нестабільну економічну ситуацію діяльність банківських установ знаходиться під загрозою, адже країна агресор щодня здійснює хакерські атаки на цифрові сервіси нашої держави, і тому в перші дні війни громадяни масово намагались скуповувати іноземну валюту в банківських установах та інших кредитно-фінансових установах. Окрім того, на початку війни курс валют був дуже нестабільним та динамічним, здійснювалось багато спекуляцій саме на колективній паніці громадян, а банківські й інші фінансові установи зловживали своїм становищем та з метою отримання прибутку використовували суттєву різницю курсів валют на національному та міжбанківському ринку валют.

Іноземна валюта є суттєвим важелем впливу на розвиток та ефективне функціонування нашої економіки, яка безпосередньо залежить від експорту та імпорту товарів, робіт і послуг, тому державне регулювання операцій із обігу валюти є необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням питань оподаткування прибутку підприємств від різних видів діяльності займались такі науковці правники та економісти, як К. Безверхий, С. Ковач, В. Пархоменко, М. Проданчук, Д. Свідерський, І. Чалий, Т. Шустваль та інші.

Аналіз окремих питань здійснення валютних операцій та підприємницької діяльності щодо операцій із торгівлі валютними цінностями у грошовій формі за попереднім законодавством (до 2011 р.) можна зустріти у наукових працях таких вчених як О. Бородкіна, Б. Валуєва, М. Карпушенко, Л. Ловінської, В. Орлової, Г. Ямборко та ін. Зазначені питання за нормами ПК України (з 2011 року) досліджували В. Бабіч та І. Герасимович,- О. Ганяйло, І. Жураковська, Л. Ловінська, С. Кучер та інші вітчизняні вчені-економісти. Однак, малодослідженими залишаються питання вивчення правових засад та механізму оподаткування прибутку підприємств від операцій із торгівлі валютними цінностями у грошовій формі. Відсутні наукові дослідження особливостей і правил справляння та визначення податку на прибуток від купівлі-продажу валюти на ринку та здійснення конверсійних (обмінних) валютних операцій підприємствами, оскільки ці питання набули актуальності за теперішніх обставин та передбачені законодавцем.

Мета та завдання дослідження

Мета наукової публікації полягає в розкритті законодавчих положень врегулювання питання оподаткування прибутку підприємств від операцій із торгівлі валютними цінностями в готівковій формі, а також аналізі особливостей і правил справляння та визначення податку на прибуток з купівлі-продажу валюти на ринку та здійснення конверсійних (обмінних) валютних операцій підприємствами.

Завданнями наукового дослідження є вивчення ситуації на валютному ринку, яка склалась після 24 лютого 2022 року, розкриття правових засад податку на прибуток підприємств з купівлі-продажу валюти на ринку та здійснення конверсійних (обмінних) валютних операцій.

Об'єктом наукового дослідження є правовідносини, які виникають у сфері здійснення підприємствами валютних операцій, а саме: з оподаткування діяльності підприємств від торгівлі валютними цінностями в грошовій формі.

Результати дослідження та їх обговорення

Ситуація, яка спричинила зростання пріоритетності валютних операцій, передбачає необхідність правового регулювання, державного управління та контролю ринку валютних операцій у нашій державі. Одним із таких інструментів державного управління та контролю може бути бухгалтерський (податковий) облік та оподаткування операцій з валютними цінностями.

Для розуміння природи, сутності та змісту валютних операцій, у першу чергу, варто окреслити основні та додаткові характеристики валютної операції, а саме: а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних із цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта; б) торгівля валютними цінностями; в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей [1].

Як відомо, торгівля валютними цінностями здійснюється на валютному ринку України та на міжнародних валютних ринках. Усі операції в Україні проводяться тільки національною валютою - гривнею, проте стаття 5 Закону України «Про валюту і валютні операції» встановлює перелік ситуацій, у яких оплата приймається в іноземній валюті. До таких ситуацій належать операції зі здійснення іноземних інвестицій та повернення іноземному інвестору прибутків, доходів (у тому числі дивідендів) та інших коштів, одержаних на законних підставах у результаті здійснення

іноземних інвестицій; 2) операції банків з надання банківських та інших фінансових послуг на підставі банківської ліцензії; 3) операції з надання фінансових послуг, що надаються небанківськими фінансовими установами та операторами поштового зв'язку, які мають ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій; 4) операції з розміщення, виплати грошового доходу та погашення облігацій, казначейських зобов'язань України, номінованих в іноземній валюті, якщо це передбачено проспектом цінних паперів (умовами їх розміщення); 5) операції з купівлі-продажу державних цінних паперів, номінованих в іноземній валюті, якщо ініціатором або отримувачем за такою валютною операцією є банк; 6) інші операції, визначені Митним кодексом України та (або) нормативно-правовими актами Національного банку України [1].

Однак, варто також згадати про оподаткування обігу іноземних валют на території України. Податок на прибуток необхідно обчислювати, виходячи з бухгалтерського фінансового результату, відкоригованого на різниці, передбачені Податковим кодексом України (далі – ПК України) [2]. Згідно зі статтею 134.1.1 ПК України, різниці, які коригують фінансовий результат, - це, зокрема, амортизаційні різниці, різниці, що виникають під час формування резервів (забезпечень), різниці, які виникають під час здійснення фінансових операцій, саме вони коригують бухгалтерський фінансовий результат як у бік зменшення, так і в бік збільшення бази оподаткування. Різниць, пов'язаних із відображенням операцій в іноземній валюті, у ПК України не передбачено, тож усе як відображено в бухгалтерському обліку за цією операцією, так і лишиться з метою оподаткування [2].

Однак, законодавець визначив механізм оподаткування діяльності з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі шляхом внесення змін до податкового законодавства. Так, 20 листопада 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування діяльності з торгівлі валютними цінностями у готівковій формі», положення якого нововведеннями, зокрема, визначено, що платники податку, які здійснюють діяльність з торгівлі валютними цінностями у готівковій формі, зобов'язані сплачувати авансові внески з податку на прибуток підприємств за кожний пункт обміну іноземної валюти, внесений до Реєстру пунктів обміну іноземної валюти станом на перше число поточного місяця. Авансовий внесок із податку на прибуток підприємств сплачується щомісяця, не пізніше останнього операційного (банківського) дня поточного місяця, у визначеному розмірі.

Авансовий внесок з податку на прибуток підприємств сплачується у розмірі: а) трьох мінімальних заробітних плат, встановлених законом станом на 1 січня звітного (податкового) року, за кожний пункт обміну іноземної валюти, розташований у населеному пункті, чисельність населення якого перевищує 50 тисяч, за статистичними даними чисельності наявного населення України, розміщеними на веб-сайті спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі статистики станом на 1 січня року, що передує поточному року; б) однієї мінімальної заробітної плати, встановленої законом станом на 1 січня звітного (податкового) року, за кожний пункт обміну іноземної валюти, розташований в інших, крім зазначених вище, населених пунктах або за межами населених пунктів.

Водночас передбачено, що протягом 2023 року платники податку, які зобов'язані сплачувати авансові внески з податку на прибуток підприємств, сплачують такі авансові внески: 1) з 1 січня 2023 року по 30 червня 2023 року - із застосуванням коефіцієнта 0,33; 2) з 1 липня 2023 року по 31 грудня 2023 року - із застосуванням коефіцієнта 0,66 [3].

Щодо застосування єдиного податку для оподаткування операцій торгівлі валютними цінностями, то ситуація не є однозначною, оскільки, відповідно до пункту 2 статті 292.1 ПК України, доходом платника єдиного податку є будь-який дохід,

включаючи дохід представництв, філій, відділень, відокремлених підрозділів юридичної особи, отриманий протягом податкового (звітного) періоду в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій); матеріальній або нематеріальній формі, визначеній статтею 292.3 ПК України [2].

У разі якщо дохід у грошовій формі отримано в іноземній валюті, то діятимуть положення статті 292.5 ПК України. Якщо з платником єдиного податку розрахувалися в іноземній валюті, тоді суму отриманої валюти необхідно перерахувати в гривні згідно з офіційним курсом НБУ на дату здійснення операції. Така перерахована сума і є оподатковуваним доходом для платника єдиного податку [2]. При цьому позитивне значення курсових різниць від перерахунку іноземної валюти включається до складу доходів платника податку єдиного податку. Від'ємне значення курсових різниць від перерахунку іноземної валюти не зменшує базу оподаткування єдиним податком.

З першого дня повномасштабного вторгнення РФ Національний банк України прийняв постанову №18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». Ця постанова необхідна для забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи України та максимального забезпечення діяльності Збройних сил України, а також безперебійної роботи об'єктів критичної інфраструктури. Постановою передбачено, зокрема, зобов'язання банків забезпечити роботу відділень у безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення та доступ до сейфових скриньок, а банкомати повинні необмежено поповнюватися готівкою. У свою чергу, НБУ здійснює підкріплення готівкою без обмежень, а всі платежі уряду України здійснюються без лімітів згідно із законодавством про особливий період. Також варто зазначити, що жодних додаткових обмежень для безготівкових розрахунків не передбачено [4].

Разом із тим, з 24 лютого 2022 р. були введені певні обмеження, які стосуються валютного ринку та готівкових розрахунків, а саме: 1) призупинення роботи валютного ринку України, крім операцій з продажу іноземної валюти клієнтами; 2) офіційний курс зафіксований на 24 лютого 2022 р.; 3) обмеження зняття готівки з рахунку клієнта в обсязі 100 тис. гривень на день; 4) заборонено видачу готівкових коштів з рахунків клієнтів в іноземній валюті; 5) уведення мораторію на здійснення транскордонних валютних платежів; 6) призупинено здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками резидентів держави, що здійснила збройну агресію проти України; 7) призупинення банкам-емітентам електронних грошей здійснення випуску електронних грошей, поповнення електронних гаманців електронними грошима, розповсюдження електронних грошей [4].

Поступово НБУ доповнював чи змінював ці обмеження та на кінець квітня, з урахуванням останніх змін від 22 квітня 2022 р., ситуація з валютними операціями та готівковими розрахунками суттєво змінилась.

Окрім того, було встановлено ліміти на зняття готівки в іноземній валюті: в Україні можна знімати з рахунку в іноземній або національній валюті до 100 тисяч гривень на день. Ліміт на зняття готівки за кордоном із банківського рахунку в іноземній валюті також 100 тис. гривень на день, а з рахунку в національній валюті — 100 тис. гривень на місяць.

Було припинено продаж та купівлю російських та білоруських рублів зі зрозумілих на те причин. З 14 квітня НБУ послабив обмеження і дозволив купівлю готівкової іноземної валюти. Безготівкова купівля іноземної валюти досі заборонена. Разом із тим, для запобігання тиску на валютний ринок уповноважена установа може продавати готівкову валюту в межах різниці між загальними обсягами купівлі та продажу нею готівкової валюти.

Офіційний курс гривні до долара США зафіксований на рівні, на якому він був 24 лютого 2022 р. Інші курси НБУ визначає щоденно або щомісяця залежно від валюти. Порядок визначення курсу купівлі/продажу готівкової валюти закріплений у

постанові та залежить від офіційного курсу, визначеного НБУ. Курс купівлі іноземної валюти має бути не нижчий за офіційний курс НБУ на день здійснення операції, а курс продажу може відхилятися не більш ніж на 10% від офіційного курсу НБУ, який діє у день здійснення валютної операції [4].

Також відбулися зміни для волонтерської діяльності, яка під час війни відіграє величезну роль на нашому шляху до перемоги. Для сприяння діяльності волонтерів фізичним особам дозволено переказувати іноземну валюту для купівлі низки першої необхідності товарів за кордоном у межах щомісячного ліміту в еквіваленті 400 тисяч гривень. Зокрема, до таких товарів належать бронежилети, каски, шоломи, військова та тактична форма, військове та тактичне взуття, захисний одяг, оптичні прилади для слідкування, безпілотні літальні апарати, спальні мішки, каремати та засоби для надання до медичної допомоги [4].

Продовжує діяти обов'язок декларування валютних цінностей, які ввозяться або вивозиться за кордон, якщо сума перевищує 10 тисяч євро.

Висновки

Таким чином, державі потрібно контролювати обіг валют та діяльність обмінників валютних цінностей, адже зараз є дуже багато неофіційних та незареєстрованних обмінних пунктів, які спекулюють на різниці курсу валют та не сплачують податки за свою діяльність. У разі виявлення спекуляцій із валютним курсом на ринку торгівлі валютними цінностями у грошовій формі та виявлення такого характеру податкових правопорушень, законодавець повинен врахувати та забезпечити відповідними інструментами органи державного управління та контролю.

На жаль, допомога від зовнішніх партнерів наразі нижча, ніж озвучена урядом потреба у 5 млрд. дол. на місяць. Отже, як уряду, так і Нацбанку необхідно буде ухвалювати непопулярні, але необхідні рішення. Одне з них – підвищення облікової ставки до 25% – НБУ вже ухвалив, а також поступово почав переходити до плаваючого курсу, а девальвація гривні дещо пом'якшить наслідки макроекономічної інфляції. Крім того, необхідно буде найближчим часом повернути, а можливо, й підвищити податки, зокрема податки на імпорт, а також скоротити перелік товарів критичного імпорту.

Література

1. Про валюту і валютні операції: Закон України № 2473-VIII від 21.06.2018 року. Електронний ресурс: URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text

2. Податковий кодекс України № 2755 від 02.12.2010 року. Електронний ресурс: URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування діяльності з торгівлі валютними цінностями у готівковій формі: Закон України № 2720-IX від 20.11.2022 року. Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2720-20#Text

4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Національного банку України №18 від 24.02.2022 року. Електронний ресурс: URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text

References:

1. Pro valiutu i valiutni operatsii: Zakon Ukrainy № 2473-VIII vid 21.06.2018 roku. Elektronnyi resurs: URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text

2. Podatkovyi kodeks Ukrainy № 2755 vid 02.12.2010 roku. Elektronnyi resurs: URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

3. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo osoblyvostei opodatkuvannia diialnosti z torhivli valiutnymy tsinnostiamy u hotivkovii formi: Zakon Ukrainy № 2720-IX vid 20.11.2022 roku. Elektronnyi resurs: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2720-20#Text

4. Pro robotu bankivskoi systemy v period zaprovadzhennia voiennoho stanu:

Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy №18 vid 24.02.2022 roku. Elektronnyi resurs: URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text

Natalia Khatniuk *Professor of the Department of Public Law, Faculty of Law and International Relations, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Doctor of Law, Professor, Kyiv, Ukraine, e-mail: tykhonska@gmail.com*

Anastasia Levytska *fourth year full-time student of the Faculty of Law and International Relations of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine, e-mail:aalevytska.fpmv19@kubg.edu.ua*

LEGAL PRINCIPLES OF TAXATION OF CORPORATE PROFIT FROM OPERATIONS ON TRADING CURRENCY VALUABLES IN CASH

In the scientific article the authors analyze the current state and circulation of foreign currency in Ukraine, the conditions for the purchase and sale of currency valuables in cash and innovations in the taxation of corporate profits from trading currency valuables in the market. The legal basis for the implementation of various types of currency transactions by enterprises, namely conversion (exchange) currency transactions and the purchase and sale of currency values, the theoretical and legislative provisions of taxation of such transactions are investigated. The authors have analyzed the main elements of corporate income tax and the mechanism of corporate income tax collection from transactions of purchase and sale of currency in cash.

The article reveals such legal categories as: the essence of currency transactions, types of currency transactions, peculiarities of certain types of currency transactions, conversion (exchange) currency transactions, registration of certain types of currency transactions, taxation of conversion currency transactions, taxation of corporate profits from transactions in currency valuables and from currency exchange rate differences.

Key words: foreign currency, national currency, corporate income tax, currency transactions, types of currency transactions, currency valuables, trade in currency valuables, conversion currency transactions, taxation of profits of enterprises from trading in currency values.